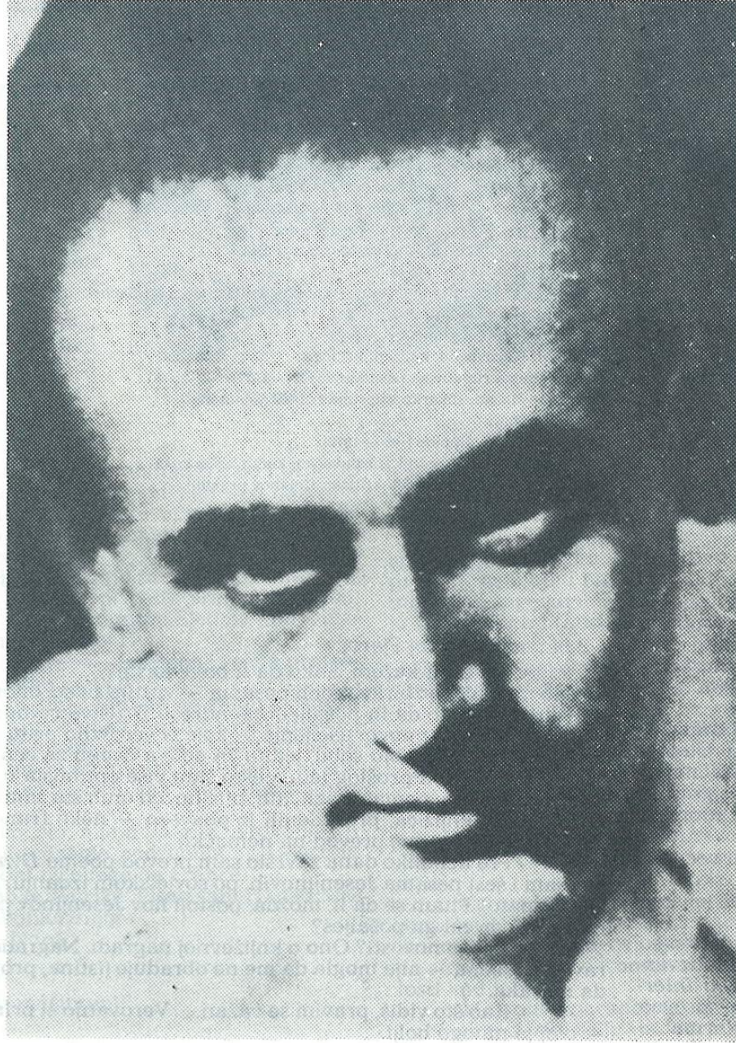

pisma

paul celan

U leto 1987. godine pojavila se u Bukureštu, u izdanju »Kriteriona« (direktor: Domokos Geza) knjiga s naslovom *Paul Celan. Rumunska dimenzija*. Autor knjige, pesnik i prevodilac Petre Solomon objavljuje u *Dodatku* tekstove koje je Celan napisao tokom 1946 i 1947 (stihovi i pesme u prozi), dok je živeo u Bukureštu. U knjizi su objavljena i pisma koja je Celan slao Petreu Solomonu, kao i pesniku nemačkog jezika Alfredu—Margulu—Šperberu, književnom mentoru tada mladog Paula Ancela, kome je anagamom, Šperberova supruga našla danas slavni pseudonim Celan. I pisma upućena Petreu Solomonu, u početku na rumunskom, a kasnije na francuskom — u vremenu od 1948 do 1969 — kao i pisma, na nemačkom, Šperberu — između 1948 i 1962 — bacaju otkrivačku i potresnu svetlost na život i delo velikog pesnika, koji pripada samom vrhu nemačke, pa čak i svetske lirike. (U članku objavljenom u *The New York Times Book Review*, 30. septembra 1984, s naslovom *The Scandal of the Nobel Prize*, poznati eseista Džordž Štajner (George Steiner) veoma žali što je Nobelova nagrada zaobišla Celana, »najdublji i najnoviji lirski glas zapadne književnosti našega doba«.

Celan u pismima otkriva nove momente o sebi, u svakom slučaju podatke malo poznate na Zapadu. U prvim pismima, poslatim Petreu Solomonu i Šperberu iz Beča (prva etapa njegovog samoizgnanstva), Celan saopštava svojim prijateljima, tonom koji nije lišen humora, svoje dogodovštine kako na egzistencijalnom, tako i na književnom planu. Čitalac nalazi sijašet zanimljivih pojedinosti o teškom pesnikovom debitovanju, o bečkom književnom podneblju neposredno posle rata, o novim pri-

jateljima koje je stekao (kao i u Bukureštu, i u Beču se kretao u krugovima veoma bliskim nadrealizmu).

Prepiska iz 60-tih godina je najzastupljenija i prvi je tragični roman, čiji će se rasplet zbiti malo kasnije: Celan se, kao što je poznato, bacio u Senu krajem aprila 1970. U pismima se naširoko govori o dvojici prijatelja, o sramnoj optužbi za plagijat koji mu je pripisala nezakonita žena pesnika Ivana Gola, a prihvatili je pojedini novinari iz zapadno-nemačke skandalozne štampe. Istančene senzibilitnosti — a šta je, uostalom, autentičan pesnik ako ne prvenstveno istančana senzibilitnost — Paul Celan je primao sve te napade ne samo kao ličnu uvredu već i kao izraz neo-nacističkih tendencija Nemačke tog vremena. Preterujući ili ne, pesnik je, (čije su roditelje ubili SS-ovci u vreme rata) bio netrpeljiv prema svakom simptomu ili znaku oživljavanja nacizma. Prepiska iz 60-tih godina prožeta je stanjem opsednutosti, možda neopravdanim, koje je ipak bilo njegovo duševno stanje tih godina. Pored toga što autentično svedoče o Celanovoj duhovnoj krizi iz tog perioda, pisma bacaju svetlost i na njegovo pesničko delo.

O Celanovoj prepisci može se reći isto što je Marte Robert zapisao povodom Kafkine (vidi predgovor knjizi: *Franz Kafka: Correspondence, 1902—1924*, Gallimard, Paris 1965): »Kafka je svojim pismima dao dvostruki zadatak, skoro neljudski, skoro neshvatljiv: da mu prekinu izolaciju, zadržavajući pritom suštinu usamljenosti...«

Ovim pismima, koja je Paul Celan slao Petreu Solomonu i Alfredu Margulu Šperberu, patetično odjekuje izmučeni glas velikog pesnika.

prepiska paula celana sa petreom solomonom (1948 — 1969)

Beč, Rathausstrasse 20
(1. mart 1948)

Dragi moj Petrike,

između onoga što ti nazivaš tišinom i onoga što bi moglo da bude prečutno njeno značenje porasla je još jedna trava, što je više od kalam-bura. Kad smo ostvarili ono što nam je ponudio Fundoianuov¹ stih, kako smo ga ti i ja tumačili, imali smo na desetinu prilika koje su nam pružale isto toliko odsustvo i prisustvo registrovana sa pesnicama na slepoočnicama, da bih mislio na tebe i ostale. Napominjem samo (i bez možda) pojavu iz mraka Čoveka-Kapa², koji je došao u Budimpeštu da bi ispaštao svoj nadimak između vašiju i noćnih poseta ljudi manje ili više uniformisanih. Od trenutka kada sam ga pokupio sa zemlje i odveo da spava sa mnom kod jedne zaslužne cice, pored budale koji se zvao Ursu, i mladog šofera koji je loše govorio francuski a imao veze u otmenom svetu, sa obe obale potočića, koju časno predstavlja u stupcima listova koji neguju poeziju

— od tog trenutka osetio sam, sa svom britkošću, koja me obeležava u godinama kada ne spavam, tvoje prisustvo, Petre i Pesniče.

Tome je doprinela — kao što ti je svakako do detalja ispričalo gore pomenuto lice, kojem nije bilo dopušteno da napuni lulu pametnijim duvanom — intervencija jedne osobe tužnih uspomena, Edma³, kojoj sam naposletku, i ne bez svesnog doprinosa drugog, koga si iz izobilja sive mase sada unapredio »vraćen u budale«, da joj razbijemo kinesku vazu ili tako nešto, kao naknadu za prijem koji zaslužuje sve cvetene epitete, gde se još joguniš da se javno igraš rimama i drugim gadostima za plodenje gluvoće.

Od tada, to jest otkada sam naučio da brojim do deset i tražim tramvajsku kartu na Petefijevom jeziku, i do mog dolaska u ovaj grad, u kojem se pre sto godina odigrala revolucija, prošlo je nekoliko dana, u kojima nisam gazio po persijskim tepisima i nisam pročitao nijednu čisto realističku pesmu i tako dalje, prevedenu sa jednog susednog jezika ili bugarskog, a od poslednje autentične dobitnice Dante Aligerijevog profila.

Šta bih mogao da ti kažem o ovoj strani, o kojoj me pitaš i koja nije oblast, već glista sa svim atributima koje može da implicira prelazak sa muškog na žensko, plus gubljenje glave? Petrike, brate, mi, sa manje ili više istočnjačkim profilom (definiši to kako misliš da je lepše) i kraćim ili dužim boravkom (dopuštam sebi da se tešim) u gradu Mateja Karadalea⁴, pravi smo titani. Šteta za nas, Petrike. Šteta za ono naše prekratko doba, *cette belle saison des calambours*, sada, kada ne igramo više *Question — Reponse* (Pitanja i odgovori) u blizini gospodina bibliotekara i zatvorenih očiju kazujemo slatke reči.

Evo me tamo gde je bolje da se zaustavim. Šta bih mogao još da ti kažem, osim da te poljubim, kao što je trebalo da učinim pre odlaska, s malo gorčine na usnama (Kuda idem? Gde te ostavljam?), i kažem dovidenja svim ostalim prijateljima, prvo Nini⁵, bizarnoj putnici iz žičare, velikoj-vojvotkinji dosadnjih subotnjih večeri; Vladimiru Maiakolinu⁶, autoru 25 pesama, koje nisam mogao da ponese sa sobom; Margareti⁷, koju uz Hugovu⁸ dozvolu botanički ljubim u nosić; Despini⁹, upozorenoj i

18. jul 1957.

Dragi moj Petrike.

Mnogo sam se obradovao, neizmerno mnogo, čitajući vaša pisma, tvoja i Ninina. Oprosti što ti nisam sve do danas odgovorio: pismo sam primio pre nekoliko nedelja, bio sam na putu, čekao sam da ponovo budem u Parizu da bih ti odgovorio.

Kažeš da su daljine porasle. Ne, Petrike, nisu baš tako porasle, naprotiv. Tišine su iste, reči izvadene *odavde* — kako ne bi bile slične, izgovorene s ove ili s one strane? Ko je siguran? Koga ne napadaju svakojaki strahovi, atomski i drugi?

Nisam postao ni veći Evropejac, ni veći Zapadnjak. Nemam baš prijatelje. Toj »slavi«, o kojoj mi govoriš — mogao bi da dodaš još koji navodnik.

Živim i ja; pišem i ja stihove, katkad; preveo sam nekoliko knjiga, nevažnih; bio sam izvesno vreme prevodilac u Ženevi (*Bureau International du Travail*); poslednje godine proveo sam kao lektor nemačkog na École Normal. S vremena na vreme pozivaju me u Nemačku da čitam stihove. Nisam ostao neprimećen od antisemita.

Još važnije: oženio sam se pre pet godina, moja žena je (i ona) slikarka; *mais, et c' est là le plus important, c' est un être vraiment exceptionnel*¹, dugujem joj izuzetno mnogo. Prvo naše dete izgubili smo dan posle rođenja, bilo je teško, teško, teško. Imamo jednog sina, Erika, napunio je dve godine u junu, troje smo, *voici notre monde*². Šta da ti još kažem? Bilo bi mnogo toga da se kaže, piši mi ako hoćeš sve da čuješ. Hteo bih da ti sve to kažem na rumunskom — ali godinama nisam govorio rumunski (greške mi opraštaš, zar ne?).

Molim te, kaži maestru Filipideu koliko sam se obradovao što me se seća i da umem da cenim njegov gest.

Često ponekad govorim sebi, a i Margareti³, kako sam nepravedno baš ja favorizovan »svetskim« jezikom. Kad bih mogao jednog dana da bar prevedem sve vas ostale!

Tvoje sam prevode video prilikom Izložbe rumunske knjige na Sorboni, gde sam zapazio i Šperberove pesme, Ninine itd.

Zeliš li da ti pošaljem dve dosada objavljene knjige? (Možda će se treća pojaviti za godinu dana.) Hoćeš li mi poslati svoje knjige? Piši mi više o sebi.

Bratski,

Paul

Vidaš li Čući⁴ ponekad? Kako je ona?

1) no, a to je najvažnije, ona je sasvim izuzetno biće...

2) ... evo, to je naš svet (na francuskom).

3) Margareta Dorian

4) Corina (Ciuci) Marković

noćnoj; Moniju¹⁰, koji je već ušao u istoriju rumunskih mlinova kao veliki kritičar i Sakeu¹¹. Rafiatletu¹² i Pitzglumcu (ili ambasadoru)¹³ Milu¹⁴, kome još da poručiš da smo sigurni kao jadni Sartr; Duli, koji zna, i svima ostalima, među kojima umalo da zaboravim Veroniku Porumbaku¹⁵.

Ivon¹⁶ veoma dubok naklon.Liji¹⁷, plavoj Liji rukom daj znak; sutra, kad

je slučajno sretnes kod telefona, i pričaj joj o nekom drugom, čije pisanje liči na moje.

Tvoj iskreni prijatelj i tužni pesnik tevtonskog jezika,

Paul

Pozdravi gospodina Filipidea¹⁸, Popera, Aurela, Marčela¹⁹, i sve ostale iz izdavačke kuće. Ne zaboravi Deleanua²⁰, kome bih hteo da pišem, ali sam mu zaboravio kućni broj.

1 B. Fundoianu (1898—1944), pesnik. Gradansko mu je ime: B. Wechsler. Pisao je na rumunskom i francuskom (Benjamin Fondane)

2 Reč je o Lucianu Alfandaryu, nazvanom *Dula*, pesnik. Pisao je pod pseudonimom Virgil Prodan.

3 Edma Gordon, grafičarka mađarskog porekla. Nju je Celan upoznao u Bukureštu.

4 Mateiu Caragiale (1885—1936), pesnik i prozni pisac. U izdanju *Nolita* izišla mu je knjiga *Starodvorske lole* (1977).

5 Nina Cassian, savremena rumunska pesnikinja.

6 Vladimir Colin, pisac, suprug Nine Cassian.

7 Margareta Dorian, pesnik i prozni pisac.

8 Lekar Hugo Taussig, suprug Margarete Dorian.

9

10—11 Ovid S. Crohmălniceanu, književni kritičar (sa S od *Sache*)

12 Reditelj George Rafael.

13 Marcel Aderca, glumac.

14 Mihail Petroveanu, književni kritičar.

15 Savremena rumunska pesnikinja (1921—1977).

16 Ivonne Hasan, slikarka, supruga Petrea Solomona.

17 Lia Fingherhut.

18 Alexandru Philippide (1900—1979).

19 Marcel Marcus, urednik u izdavačkoj kući *Cartea rusă*.

20 Horia Deleanu, pozorišni kritičar, Celanov prijatelj.

Dragi moj Pjero,

Šta da ti kažem, kako da ti odgovorim?

Poslao sam ti dve zbirke mojih pesama — vratile su se, onomad, s napomenom »Zabranjeno« (Možda je trebalo da ih pošaljem na adresu Društva rumunskih književnika?)

Malo šta novo: useljenje — koje si verovatno primetio — najzad, posle toliko godina, pravi stan, imam svoju sobu, jednu za dete a drugu za ženu; znači, mogućnost za rad.

Počev od prošlog leta, nešto sam više optimista u pogledu rada: napisao sam izvestan broj pesama, pomalo različitih, mislim, od onih šta sam objavio; preveo sam — osim nekih beznačajnijih knjižica, prevedenih iz obaveza — neke francuske pesme, među kojima *Pijani brod* (to je prvi *pravi* prevod na nemački).

Pre nekoliko dana završio sam prevod poeme *Dvanaestorica* Aleksandra Bloka. Preveo sam i šest pesama Jesenjinovih, po sovjetskom izdanju, Lenjingrad 1956 (koje ti je, verovatno, poznato). Pitam se da li, možda, postoji nov Jesenjinov prevod na rumunski — ako postoji, mogao bi da mi ga pošalješ?

Druge novosti? Ono o književnoj nagradi. Nagrada grada Bremena — koja mi je upravo dodeljena — nije mogla da me ne obraduje (istina, praćena je i sumom od osam hiljada maraka. . .)

Kao što vidiš, pravim se važan. . . Verovatno si primetio da je moj francuski oskudan — tvoj je mnogo bolji.

I u tom pogledu se višestruko divim »mladim« rumunskim pesnicima. . . Šta drugo da ti kažem? Februar je, čekam svakojaka proleća. Ovde možeš biti veoma usamljen s ovom vrstom nadanja i čekanja — to je, nekako, i moj slučaj.

Postoji li ikakva mogućnost za izložbu rumunskog slikarstva u Parizu? Nadam se da postoji — i nadam se da će onda tvoja supruga doći na otvaranje svojih slika, zajedno sa svojim mužem, »pesničinom«, u svojstvu pravog obožavaoca.

Kao i uvek, tvoj
Paul

Razglednica: Bodlerov portret, Maneova gravira

Pariz, 25. mart 1958.

Dragi moj Pjero, samo nekoliko reči, da ti zahvalim. Tvoje pismo i tvoje knjige su ovde već od prekjuče; nadam se da si i ti primio moje knjige, koje sam ti poslao istoga dana. Uz dva izbora, koje ćeš ti nesumnjivo smatrati zastarelim, dodao sam i časopis poezije sa nekoliko novih pesama. — Žisel bi mnogo želela da vam pošalje nekoliko gravira, ali okleva jer, kaže, mogli biste ih smatrati pomalo apstraktnim. (A i jesu, da budem iskren.)

Vaš, tvoj i njen,

Paul

Kaži mi koje te francuske knjige zanimaju, mogu lako da ih nabavim i pošaljem ti ih.

Pariz, 18. februara 1962.

Dragi moj Petrike, pre nekoliko dana pisao sam Alfredu Šperberu; bio bih ti zahvalan kad bi pročitao pismo koje sam uputio Šperberu.

Kako ste?

Ivoni i tebi sve najbolje? (Kao i svim prijateljima.) Jedna molba: daj Čući (Ciuci) moju adresu. I kaži joj da je molim da mi napiše dve—tri reči.

S ljubavlju,
Paul

Ne znam da li ste dobili *ovu* vest: Lija (Lia) se udavila u vodama Mediterana, daleko, koliko daleko od svega šta ostaje nezaboravljeno — blizu, iz i kroz srce.

Pariz, 8. mart 1962.

Dragi moj Petrike,

Hvala ti — od srca ti hvala. *Hvala*, tebi i Ivoni. Nismo više sami. Kažeš da je nemoguće imati prijatelje, ovde, u Francuskoj, ali eto... moguće je. Ne zaboravi dokle je stigao rak fašizma, prurušen ili ne.

Pokušavam i ovog puta da pišem na rumunskom — vraćaju mi se reči, nemamo rumunskih prijatelja ovde — kao što vidiš, pomalo sa teškoćama.

Ko zna, možda ćemo se i mi, za vreme velikog raspusta naći među vama, pravim našim prijateljima. Sećaš li se pesme Beniamina Fundoianua: *I doći će vreme? Koji smo, u šali, nastavljali: ... danovaćemo odavde? Jeste, doći će dan, sa suncem i nebom, ici—bas?*

Pišem mu, *à tes bons soins*,³ Šperberu; i kažem mu, na ovom mom nemačkom jeziku — *et qui reste, douheureusement, mienne*⁴ — da se nalazim svojim meridijanom — u sredstvu sa tvojim, Petrike — upravo tamo odakle smo krenuli (*avec, je peux le dire ici, mon vieux vieux coeur de communiste*).⁵

Jedna neobjavljena nemačka pesma: dakle neobjavljena u zemlji neo-nacističkih Nema-

Pariz, 22. mart 1962.

Dragi moj Petrike,

Izvini što ti ponovo pišem. Poslao sam ti onomad pismo i priložio mu pesmu (koje nije drugo do krik onoga koji je poništen — u najgrubljem smislu reči — od strane »ljudi« neonacista i njihovih pristalica.) Jesmo — apsolutno smo sami, Petrike. Nemam više mogućnosti da objavljujem — već mi krađu rukopise.

Ovog jutra — a to je samo sitnica — primio sam pismo od Margarete Dorian, »pismo« koje potvrđuje da i ona pripada Sramnom lancu. No zašto bismo se čudili? Smeštena već godinama u Sjedinjenim Državama, naučila je dobro zakone džungle u kojoj živi.

Pokrađen sam —, ali to nije dosta; treba — prelepa i večita protekcija! — svuda da budem predstavljen kao LOPOV.

Među najnovijim događajima: podmeću mi da ne znam jezike sa kojih prevodim. Moj je Jesenin ponovo preveden (i upravo moj izdavač, pravi Amerikanac Fišer Ferlag jako me je podržao). Oklevetali su me da bi klevetala kružila svuda, čak i do zemalja čijim sam jezicima posvetio ljubav i poverenje. (Na tako nešto bila je spremna čak i kći dekadentnog Sagala. . .)

Upali smo u više klopki, Petrike! No, nije li poezija verovanje? A verovanje vodi ka lakovernosti. . . I ovdašnje podzemlje. . . Gospoda šefovi nemačke književnosti na Sorboni i Collège de France.

Moja nada je na Istoku — *tamo je, Petrike!* Pisao sam Hansu Majeru,¹ u Lajpcig, poslao sam mu i nekoliko knjiga.

Dovidenja, Petrike! Dovidenja, Ivon!

Tvoj odani Paul

Od srca, Žizel

Izvini što sam ti pisao pisačom mašinom!²

1) Ugledni nemački kritičar.

2) Jedino Celanovo pismo otkucano pisačom mašinom koje je Petre Solomon primio (*Primedba prevodilaca*).

25. april 1962.

Dragi moj Petrike,

Zahvaljujem na tvom pismu. Šta bih mogao reći? Jasno mi je da, posmatrane iz daleka, stvari o kojima te izveštavam poprimaju sve oblike Nemogućeg. Jasno mi je i da, grubo izveštavajući te, pod žestinom tvojih ljutnji, o nekim imenima, o nekim izolovanim činjenicama, ja sam doprinisao da one budu nemoguće i neistinite.

— No, ovaj, to su činjenice, moja je situacija čak ona koju sam ti opisao — i mogu te samo moliti da mi veruješ i da sačuvaš poverenje u mene. Svakako da moj ton nema ništa posebno i nemoj zaboraviti da sve to treba svakodnevno da *doživljavam*.

Odgovoran sam za sve što sam rekao, Petrike, i nadam se da ću biti u prilici jednog dana, crno na belo, da ti dokažem da ništa nisam izmislio. (Sve to, uostalom, sa dosta očiglednosti, prevazilazi moj lični slučaj.)

Hteo bih ovde da naglasim jedan jedini stav: svuda sam se suprotstavio gde god sam video da nacizam diže glavu. Uvek. Ali neonacizam je dosta složen: on je izabrao, između ostalog, masku određenog non-konformizma. U Saveznoj Republici nacizam se ponovo rada, sa svojim starim mitovima, prilagođenim potrebama trenutka. Travestija je kralj, u književnosti, kao i svuda. Čas je izopaćene stvarnosti, čas je mitomana, čas perverzije, čas je veoma nemačkih »Männerbünde«,¹ veoma zapadnjačkih, čas Projekcija i retrospektivnih alibija. Čas svih dvosmislenosti, svih *dvostrukosti*, čas svakojakih »Ersatz-a« . . .

Obnovljena Prošlost — ali u ime koje budućnosti? . . .

Sve će ti to izgledati veoma apstraktno, znam.

Šaljem ti svoj izbor Jeseninovih pesama: naći ćeš, među njima i *Baladu dvadesetšestorice*.

Stežem ti ruku,
Paul

1) Ujedinjenje muškaraca (na nemačkom).

ca — čemerna, nastoji da pravi društvo ovim redovima. Nisam još primio tvoju knjigu o Marku Tvenu.

Vidi, i ja i *mi*, pokušavamo, uprkosarijevskim i neoarijevkim nacistima, da živimo — u nadi da ćemo se uskoro videti.

Šta radi Nina? A Marija Banuš?⁶

Preveo sam jednog Jesenjina — hoćeš li da ti ga pošaljem? Pitaj, molim te, maestra Filipidea da li dopušta da mu pošaljem moje knjige.

Grli vas s ljubavlju, grlim — s vrhunca deset godina braka — *avec tout le respect que nous devons à vos quinze ans de ménage!*⁷

Tvoj Paul

1) Stih: *I doći će veće kad ću odavde otići* pripada šestoj pesmi iz ciklusa *Obične pesme* (Cintece simple) B. Fundoianua.

2) *Ovde* (na zemlji) (na francuskom).

3) *Tvojom brigom* (na francuskom).

4) *I koji ostaje moj bolni* (na francuskom).

5) *Sa, mogu da kažem, srcem starog komunista* (na francuskom).

6) *Marija Banuš*, savremena rumunska pesnikinja.

7) *Punim poštovanjem koje dugujemo vašoj petnađogodišnjoj braku* (na francuskom).

Moisville par Nonacourt (Eure),

6. avgust 1962.

Dragi moj Petrike,

Hvala ti od svega srca za tvog Remboa i tvoju knjigu o Marku Tvenu. I, takode iz srca, zahvaljujem našem dobrom Alfredu Šperberu za prevod na rumunski tvojih pesama! Cenim dimenziju, toliko humanu, svega što vi pišete.

Mi se nalazimo u Normandiji — ovde blizu, u Damvilu, nedavno smo mogli da gledamo film o eskadrili Normandie-Niemen, koja je doprinela razbijanju nacizma. Ljudi su dražesni, mirna je atmosfera i na momente uspevam da zaboravim na moje sukobe sa Saveznom Nemačkom, sa njenim fabrikatima i polufabrikatima.

Pitaš me koji su naši planovi za budućnost. Evo ih: ja ću ponovo da radim, u novembru, kao lektor u Učiteljskoj školi, Erik će ponovo u školu, a Žizel će se, svakako, baviti gravirama i slikama.

Šperber me pita da li se srećem sa zemljacima iz Černauci. Retko. Nedavno, dvojica su došli da me vide, iz Beča i Kelna; što me je nateralo da prekasno shvatim da su oni, na svoj način, bili primerni »zapadnjaci«: to jest savršena mešavina sujete, lukavstva, podmitljivosti, gluposti.

Da li si primio moj izbor Jeseninovih pesama? Sličan je izboru Đordea Lesnea⁺, naročito izbor kojim sam pokušao da obnovim sliku pesnika bliskog oktobarskoj revoluciji.

Da li bi moglo da ga preštampa nemački izdavač iz NR Rumunije?

Verovatno ćeš se iznenaditi ako ti kažem da i, posle četrdeset godina, imam malo prijatelja u Parizu. Odnedavno, imamo dva prijatelja, jednog glumca i njegovu ženu, koja je učiteljica. Svakako nije slučajnost da su oboje članovi Komunističke partije (To ti ne kažem da bi bili u milosti kod tebe!)

Ma koliko paradoksalno izgledalo, u središtu svih ovih događaja, imao sam *žarku* želju da vas ponovo vidim. Ta nada i dalje postoji. — Postoje i moja žena i moj sin, koji su svakodnevno prisustvovali mojim mukama. — Htedoh, u društvu u kome se čovek suprotstavlja javnosti, pri čemu biva neminovno postvaren, otuđen, da osujetim dvostruku igru, istrajavajući u prirodnosti. No, uspehi su, još jednom, da me pogode »do kosti«. Preostaje mi samo da prizivam pravo na grešku. I nadu u pesničku solidarnost.

Od svec srca svima,

Paul

Moisville, 5. septembar 1962.

(do 15. septembra)

Dragi Petrike,

tvoj Milton stigao je juče, kao i moji rumunski prevodi Ljermontova i Čehova¹ — hiljadu puta hvala. Nisam imao snage da ti iznesem detalje o mojim skorašnjim putovanjima u Frankfurt, u poslednjem pismu, gde, posle odlaska, koji je najavljen u štampi, književnog direktora izdavačke kuće S. Fišera — i za koji se potvrdilo da je bio samo manevar — mislio sam da ću biti kadar da ponovo uspostavam veze. To mi je doneo, između ostalog, izbor mojih pesama, u školskom izdanju, žalosno nakičen potpuno izlišnom bibliografijom. Dopustio sam sebi takode, da autoru ovog izbora, Klausu Wagenbachu,² dam tvoju adresu, kao i Šperberovu, da bi utvrdio datum izlaska tvog prevoda »Todesfuge«. Ali odmah sam se pokajao.

Prolazio sam kroz veoma zbunjujuće događaje — i koristim se samo eufemizmom — učinili su mi život teškim, kao što si predvideo u jednom pismu. Onda sam mislio da treba da budem poverljiv, uprkos svemu što se događa i uprkos očiglednostima. Ali ne možeš biti poverljiv prema zlonamernicima — i eto me ponovo samog. Moji nervi su samo moji nervi, i popustljivi su — razlozi su bili veoma realni, veoma objektivni — i prenuh se pružajući alibi onima koji su ga očekivali i koji se neće libiti da ga upotrebe.

Ono što je trebalo da mogu da uradim to je da mogu da otkaçim tu situaciju; no, ti znaš šta znači za nemačkog pisca, koji je doživeo nacistički teror, da bude, po drugi put, odvojen od svog jezika. Jer, između ostalog, znali su — na veličanstven način — za prazninu oko mene. Na to se nadovezuje nepodnošljiv psihološki pritisak vremena. (Nadam se da ću jednog dana moći da ti pružim detalje.)

1) Romani *Junak našeg doba* Ljermontova i *Seljac* Čehova pojavili su se na rumunskom u prevodu A. Pavela, koji je pseudonim Paula Celana.

2) Autor Kafkine biografije.

23. avgust 1966.

Paris, 18. decembar 1963.

Dragi moj Pjer,

pre svega, najsilnije čestitke za rođenje tvog sina: *sā vā creascā mare și tare*¹.

Proveo sam skoro 7 meseci po bolnicama: eto razloga moje tišine.

Uskoro ćeš biti u Parizu i govorićemo i o tome, ali nemoj nikome ništa pričati. Nadam se da ćeš prihvatiti da ostaneš još dve-tri nedelje preko roka poziva PEN kluba, kao naš gost.

Naše prijateljstvo za Ivon i tebe, kao i za malog Aleksandrua.

Paul
Srdačno, sa mojim čestitkama.

Žizel

¹ Nek poraste velik i jak (u tekstu na rumunskom).

9. januar 1967.

Dragi moj Pjer,

tvoje pismo stiglo je jutros.

Saznao sam: u subotu, u jednim nemačkim novinama (*Die Welt*), pojavila se beleška, takozvana kulturna: ime, starost, jezik, država.

Bio sam na ulici, bilo je hladno, i, kao što mi se s vremena na vreme događa, tražio sam malo svoj sever¹ (koji je zacelo malo ka istoku).

Potom je bilo, nanovo, zajedno sa mrazom i njegovim disanjem, »Sperberov čas«, njegov totalni čas, ako mogu tako da kažem. *Mi—era a nădușeală, a lacrimă.*² A-weeping.³ — Onda sam pomislio da bismo mogli uzeti avion. No, išao sam dalje. Nekrolog Saveza književnika izgleda mi vrlo dostojanstveno i nisam nimalo neosetljiv na činjenicu da se u njemu javljaju koordinate ovog postojanja, pomalo anahrono, pomalo katahrono, kao svako pesnikovo postojanje, čiste, jasne, pod njihovim imenima.

Poslao sam telegram jadnoj gospodi Šerber.

Stežem ti ruku,
Paul

1) Parafraza francuskog izraza *perdre son nord* — izgubiti svoj sever, zalutati.

2) Bilo mi je zagušljivo, suzno (na rumunskom).

3) Plakati (na engleskom).

15. VI 67.

Dragi moj Pjer,

ova je godina počela nekako loše za mene. Trebalo je da odem u bolnicu u februaru i, mada sam ponovo počeo da držim predavanja, već mesec dana ležim na klinici. Dani kad bismo mogli lako da se nademo su ponedeljak i četvrtak. Piši mi na adresu: *École Normale Supérieure*, 45 rue d'Ulm, Paris 5e. . . gde inače mogu da te nadem. Čestitke za tvoju nagradu¹.

Srdačno,
Paul

¹ Reč je o nagradi koju je prevodiocima antologije flamske poezije, među kojima je i Petre Solomon, dodelilo Flamansko ministarstvo kulture iz Belgije.

Dragi moj Pjer,

zahvaljujem ti iz sveg srca. Još uvek je dvadeset treći, devet časova noću, nalazim se u *rue d'Ulm*, u svojoj kancelariji, upravo sam napisao pesmu koja se završava rečima:

*Kaltstart, trotz allem,
mit Hämoglobin,*

što bi približno značilo: odlazak (ili pre, polazak) po hladnoći, uprkos svemu, sa hemoglobinom. Erik je došao da mi čestita. Odveo sam ga u svoj stan, koji je na dva koraka odavde, u *rue Tournefort* Dvadeset godina pariskog života, da bi stigao u jedan »studio« — kuhinju, namešten, bez imalo prostora za moje knjige. Sreća što imam kancelariju u *rue d'Ulm*.

Mnogo sam pisao u poslednje vreme. Šaljem ti knjigu koja mi se pojavila ove jeseni. Iduće jeseni pojaviće se nova, a 69. treća. Zašto bih se žalio, zar ne?

Tužan što znam da je Ivon ožalošćena — dozvoli mi, draga Ivon, da ti u tišini stegnem ruku. Doći ću da vidim Aleksandrua jednog dana, ili ćete vi zajedno doći da me vidite.

Predajem u školi, prevodim, dani su dugi. Bio sam u bioskopu sa Erikom: *Le Grand Meaulnes*. Kako je dalek i prepun žestokih stvarnosti.

Krajem ove nedelje ići ću u »Keln radi snimanja mojih pesama na TV, u decembru idem

da čitam u Berlinu. Borim se i ja. A život u Parizu je postao skup. Mislim na naš izlet u Karpate od pre dvadeset godina. Lija, Lija, davljenja, davljenja, davljenja. Taština pisanja.

Sećaš li se revolucionarnih pesama koje sam pevao u vozu na povratku. . . nemam drugi repertoar i isti taj učim i Erika, a on mene uči integralni tekst partizanskih i makisarskih pesama. Anahronizmi, katahronizmi. . .

Na 68. strani u *Atemwende* ima neka vrsta anamneze Mangalije.

Na 79. rumunski bizoni, kako ih je videla Roza Luksemburg kroz zatvorske rešetke, služu se sa tri reči iz Kafkinog *Seoskog lekara* i sa reči Roza. Koaguliram, pokušavam da nateram stvari da koaguliraju. . . Parizu, gde si?

Dokle sa lutanjima?

Vidim te kako stojiš pored tvojih — nek ti je dato da možeš da tako nastaviš dugo vremena!

Tvoj prijatelj
Paul

Kad ti je rodendan?

23. XI 67.

Pozdravi Ninu (Kasijan).

1) Paul Celan zahvaljuje Petru Solomonu na čestitki povodom rođendana (23. novembra).

2) Stihovi pesme iz posthumne zbirke *Lichtzwang*.

3) Reč je o zbirci *Atemwende*.

4) Zbog smrti svoje majke u leto 1967.

5) Ovdje verovatno nedostaje stranica teksta.

6) Grad u Rumuniji.

Dragi moj Pjer,

evo me, opet, posle dosta duge tišine. Istina, ne previše brbljiv, ali ipak prisutan. Prošle godine, oko Badnje večeri, prošao sam kroz dosta tešku depresiju, ali uspeo sam da se oporavim, da ponovo počnem da radim u Školi krajem januara. Od tada naovamo, penjem se opet uzbrdicom, ima još nekoliko uzvišica i nizbrdica, san mi nije baš previše obilan, ali radim i na visini sam zadatka.

Da li si dobio moju novu zbirku? Poslao sam ti je pre nekoliko nedelja na adresu vašeg Saveza književnika.

Šta da ti drugo kažem? Često mislim na tebe, na sve vas, na Šperbera. I na Cući, o kojoj ne znam ništa. Upravo sam završio prevod dvadesetak Šekspirovih soneta. U sledeće dve godine treba da radim na izdanju tri toma Mišooove poezije. Dogodine, nadam se, objaviću zajedno sa nekoliko Žizelinih gravira*, novi ciklus pesama (dosta kratkih).

Kulturna razmena između Rumunije i Francuske se intenzivira — neće li to dovesti jednog dana i tebe u Pariz? Nadam se iz sveg srca.

Sve naše želje za vas dvoje!

Tvoj bratski prijatelj

Paul

* Možemo li da ti pošaljemo jednu?
¹ Reč je o zbirci *Atemwende*.

Pariz, 26. XI 1969.

Dragi moj Pjer,

tek danas sam našao tvoj prevod Remboa koji mi je ostavio tvoj prijatelj, čije ime ne mogu da odgonetnem; sjajan je! Nalazim u njemu tvoje blago i radujem se.

Izvini na ćutanju — nehotično je i podudara se sa mojim nedaćama sa zdravljem. Veoma sam sâm. — Za tri dana odlazim avionom na 15 dana u Izrael.

Po povratku ću se odseliti, potom ponovo predajem, barem tako se nadam. Preuzimam kurseve. Imam velikih teškoća, dragi moj Pjer. Piši mi, obradovaću se.

Tvoj prijatelj
Paul

Pariz, 2. avgust 1965.

Dragi moj Pjer,

po povratku s putovanja u Nemačku, gde sam ovog puta bio u Virzburgu i pročitao nekoliko pesama, naišao sam na tvoje pismo.

Hvala ti. Veoma se radujem što su se vama — tebi, Ivoni, Šperberu — dopale Žizeline gravire. Ove jeseni pojaviće se u Parizu jedno bibliofilsko izdanje u 75 primeraka: sa 8 Žizelinih gravira u olovu i 21 mojom pesmom.

Srećan sam, naravno, što će se tebi uskoro pojaviti zbirka pesama. Čekam tu zbirku — čekam pesme.

Uzgred budi rečeno — i bez insistiranja — nisam najbolje svario Šperberove šale. Star je, bolestan — neću da ga opteretim »literarnim«

uzorcima koji nastavljaju da kruže u vezi sa mnom. Ne volim da se *izmišlja* na moj račun. Prošlo je vreme takve vrste folklor. I metafolklor. — Ja već dugo vodim jednu borbu, borbu poezije koja se solidariše sa istinom. (*Sorry for that!*)

Valjda će se razmene umnožiti i doći ćeš u Pariz. Onda, *čupavi pustinjač* ili ne, pokazaću ti ovaj grad, Panam² (ili Paname), koji poznajem, koji mislim da malo poznajem.

Prijateljski pozdravi Ivon, prijateljski pozdravi Šperberu.

Stežem ti ruku,
Paul

¹ Izvini zbog toga (na engleskom).
² Argotski naziv za Paris.